

עירוי מכלי ראשון – שיעור אחרון / הרב י"צ רימון

המרכז האקדמי לב – הלכות בישול 11

- א. שער הציון – אולי עירוי זה איסור דרבנן
- ב. מצקת – כלי ראשון או כלי שני?
- ג. סתירה במשנה ברורה בדין מצקת
- ד. תירוצי השש"כ והמנחת יצחק על הסתירה

א. שער הציון – אולי עירוי זה איסור דרבנן

שלום לכולם, אנחנו בשיעור האחרון על עירוי, על עירוי היה אפשר לדבר הרבה, אבל ראינו דברים מרכזיים, ואנחנו נוסיף כמה דברים עכשיו, ונסתפק בדברים האלה.

טוב, כמה נקודות קצרות שאני רוצה להתייחס אליהן. קודם כל, עוד לפני שאנחנו רואים את שער הציון, אנחנו ראינו את שיטות הראשונים, ולמעשה להלכה אנחנו פוסקים שעירוי ככלי ראשון, אבל מבשל רק כדי קליפה. יש לנו שיטה של ר"י שעירוי ככלי ראשון ממש, יש לנו את רשב"ם שעירוי ככלי שני, ואנחנו פוסקים כשיטה שמובאת בדרך כלל בשם רבינו תם – שעירוי ככלי ראשון ומבשל כדי קליפה.

השיטה הזאת היא מקילה? מחמירה? שיטת ביניים? עכשיו באמת, ברור שלפעמים יהיה בזה צד מקל בדיני איסור והיתר, אך לעניין הלכות שבת, בדרך כלל זו השיטה הכי מחמירה. למה? כי הוא סגור משני הצדדים. בואו נאמר שאדם בישל בערב שבת תבשיל, אז 'אין בישול אחר בישול', והוא יכול בשבת לחמום. אם הוא לא בישל, הוא רק עירה מים רותחים, אז אנחנו אומרים 'זה רק בישל כדי קליפה', אז לא תוכל בשבת לבשל, כי זה בישל רק כדי קליפה. מצד שני, בשבת יהיה אסור לך לערות, כי גם בישול כדי קליפה הוא איסור, אז גם בשבת יהיה אסור לך לערות.

עכשיו, יש מקום לדון בפסיקת ההלכה, האם מדובר על דין דאורייתא או דרבנן, וזה מאוד משמעותי בכל מיני ענייני ספקות, למשל בואו ניקח עלי תה, שאדם עירה עליהם לפני שבת, אז זה עירוי, אבל עירוי מבשל כדי קליפה, אז לערות בשבת עוד פעם זה עדיין לא כל כך פשוט, אבל בואו נאמר שאנחנו שואלים את עצמנו – אוקי, יש לנו ספק עכשיו, עירת, זה מבשל כדי קליפה, עכשיו כשאתה מערה האם זה יבשל את אותה קליפה? אולי קליפה אחרת? האם זה ספק דאורייתא או דרבנן?

שער הציון מביא בשם האחרונים שכדי קליפה שווה למאכל בן דרוסאי, ואז הוא מקשה שבגמרא במנחות דף נז מבואר ש'בישול מצד אחד של בן דרוסאי לאו כלום הוא', ואם כך למה שתהיה בעיה בעירוי שמבשל רק כדי קליפה? הוא מבשל רק מצד אחד, ואם זה כמו בן דרוסאי, הגמרא אומרת 'לאו כלום הוא', אומר שער הציון חידוש גדול מאוד:

עיין במגן אברהם במה שהביא בשם הראב"ד בענין זה, והאליה רבה השיגו דגם הראב"ד מודה בכל זה, אך על עיקר הדין שהוזכר בגמרא דעל כמאכל בן דרוסאי בעיני משני הצדדין דוקא, יש לעיין במה דהוזכר בסעיף י ובמגן אברהם שם בסעיף קטן ל"ב דערוי מבשל כדי קליפה, ומבואר שם באיזה אחרונים דהוא כמאכל בן דרוסאי, והלא הוא רק בצד אחד דלא עדיף מעל גבי גחלים, ואפשר משום דמכל מקום איסורא דרבנן יש, אבל הוא דבר חדש, וצריך עיון בכל זה:

(שער הציון סימן שיח ס"ק ה)

אומר שער הציון שאולי איסור כדי קליפה הוא רק איסור דרבנן, הוא אומר שצריך עיון בכל זה. הדברים האלה של שער הציון יש להם כל מיני השלכות הלכתיות בכל מיני ספקות, למשל יש תשובה לגבי בישול של טיפות של מים, אנחנו עוד נדבר על זה בעז"ה,

אסור מהתורה. אם נרצה שלא לאסור, אפשר ללכת על הכיוון של שביתת השבת, אפשר ללכת גם בכיוון אחר, אני לא נכנס לזה עכשיו, כי זו סוגיא למודנית מעניינת מאוד, למה 'חצי שיעור אסור מהתורה'? יש אפשרות אחת להגיד, כי התורה אסרה חצי שיעור; אבל אפשרות אחרת להגיד, שנראית מכמה ראשונים ואחרונים, שהתורה אסרה חצי שיעור שמא יבוא לידי שיעור שלם, ואז יכול להיות שבטיפות, בגלל שאתה לא תגיע לכדי שיעור שלם, כי זה רק טיפות, אז אולי אין גם איסור של חצי שיעור. אבל זה כבר עוד נושא, נעזוב את זה כרגע.

ב. מצקת – כלי ראשון או כלי שני?

אני רוצה בקצרה לדבר על מצקת. התוס' בעבודה זרה דף לג ד"ה 'קינסא':

ויש משימין קערה בתוך מחבת על האש עד שהרתיחות עולות תוך הקערה ומאותה קערה מגעילין ובזה מסופק ר"י אם זה מועיל ככלי ראשון אם לאו ותלה הדבר להחמיר ואסר בהן להגעיל דחשיב ככלי שני.

(תוספות עבודה זרה לג: ד"ה קינסא)

התוס' כאן מסתפקים במציאות שבה אדם לוקח מחבת, דומה למצקת, בואו נתייחס עכשיו למצקת, אבל התוס' מדברים על מחבת. מכניס אותו לתוך סיר על האש, הוא מחכה שהמים ירתחו בפנים, ואז הוא רוצה להוציא את המצקת, ובתוך המצקת להגעיל כלים. אתה רוצה להגעיל כלים במצקת, השאלה אם המצקת נידונת ככלי ראשון כשהיא היתה בתוך סיר של כלי ראשון, והמים רותחים, ואתה מוציא את זה החוצה – השאלה אם עדיין אפשר להגיד שזה דין של כלי ראשון? מצד אחד, הדפנות חמות; מצד שני, זה לא היה על האש, זה חומם על ידי המים בסיר.

אבל הרב פיינשטיין אומר שאם יש כוס ששפכתי מומנה מים, ויש בה קצת טיפות, הרב פיינשטיין אוסר לשפוך לתוכה מים רותחים. הוא אומר שגם אם אתה לא מעוניין בטיפות האלה, ולא כל כך אכפת לך מהן, בכל אופן יש כאן פסיק רישא, ואז הוא דן איזה פסיק רישא זה. לפי שער הציון אז אולי זה יהיה פסיק רישא בדרבנן. הרב פיינשטיין אומר שהנטיה לומר שזה פסיק רישא מדאורייתא, וגם לא ברור, אולי הוא יערה משני הצדדים, זה קצת טיפות, אתה מערה ושופך, ולמעשה הוא אוסר. הרב עובדיה מתיר, אנחנו נראה את התשובה של הרב עובדיה בעז"ה כשנדבר על 'בישול אחר בישול', אבל הכיוון הכללי שאנחנו רואים כאן, שמוצד אחד אנחנו אוסרים עירו, ואנחנו אומרים שימבשל כדי קליפה, מצד שני לא ברור לגמרי אם זה דאורייתא או דרבנן, ויש מקום לדון בעיקר בדיני ספקות.

שאלה: מה זה אומר 'כדי קליפה' במים?

תשובה: אתה צודק שבעקרון בדרך כלל כל הדברים שאנחנו מדברים עליהם כאן הם ביבש, ולא כל כך בלח, שזה המקרה הרגיל. אבל, כנראה שיכדי קליפה' פה זה בישול חלקי. זה נכון שאם אנחנו מדברים על בישול חלקי, אז אולי זה קצת שונה מ'כדי קליפה', ואז אולי יש מקום לדון בדין חצי שיעור, ואז אנחנו נגיד שאם זה בישול חלקי, אז זה בישל ממש אבל קצת, ואז זה חצי שיעור, וחצי שיעור אסור מן התורה. יש דיון על זה בספר 'שביתת השבת', ספר שאולי אתם פחות מכירים, אבל ספר חשוב של אחר האחרונים, ושם ב'מבשל' אות נט הוא אומר שאולי במקרה הזה זה פגם באיכות ולא רק בכמות, למרות שלא ברור לגמרי. ובדין חצי שיעור יש מקום לדון לגבי הטיפות האלה, ואז הן לא בדיוק 'כדי קליפה'. אני רק אגיד בקצרה, בלי להאריך יותר מדי, אם זה קצת טיפות אז אפשר לדון בדין 'כדי קליפה' ולהגיד שזה מבשל חלק, אפשר לדון בדין 'חצי שיעור', אם זה חצי שיעור זה הופך להיות

התוס' מסתפקים בדבר הזה, ולפי הספק של תוס' לכאורה אנחנו נגיד שיש ספק גם בעניין של מצקת, גם העניין של מצקת הוא לכאורה אותו דבר – איך אנחנו מסתכלים על מצקת.

הפרי חדש, בסימן תקנא ס"ק ה, אומר שלהיפך, שבתוס' נראה שמצקת היא כמו כלי שני, כי כשהתוס' מדברים על הדבר הזה אז הם אומרים שאם אתה מחכה עד שהמים מעלים רתיחות, כלומר אם אתה רק מכניס מצקת ומוציא זה בטוח כלי שני, אם תחכה הרבה זמן והמים יעלו רתיחות, ואז הדפנות ממש חמים, אז אולי זה כמו כלי ראשון, אחרת זה כמו כלי שני.

יש לנו כל מיני שיטות, המאירי כותב שזה כמו כלי שני, כך כותב המהרי"ל. הט"ז כותב שזה כמו כלי ראשון, יש ט"ז ארוך ביותר דעה סוף סימן צב ס"ק לט, והט"ז אומר שהדפנות חמות, בגלל שהדפנות חמות לכן זה נחשב ככלי ראשון, זה הדבר שמגדיר כלי ראשון, כי עיקר החילוק של תוס' בין כלי ראשון לכלי שני זה עניין הדפנות. אני לא נכנס לזה עכשיו, אבל דיברנו על המקרה בשבת דף מ עמוד ב, של רב יצחק בר אבדימי שרצה להכין לרבי פח של שמן באמבטי, ואמר לו 'טול בכלי שני ותן', אז הט"ז מבין ש'טול בכלי שני ותן', שהכוונה היא שזה היה כמו מצקת כזאת, הוא אמר לו 'אל תעשה בתוך מצקת, אלא תעביר לכלי שני', יש להבין שניה את המשפט הזה, אני לא נכנס לזה כרגע כי אין לנו זמן, אבל כך מבין הט"ז, ויש מקום לדון בדבר הזה.

ג. סתירה במשנה ברורה בדין מצקת

למעשה, הדבר הזה לא ברור, ובמשנה ברורה מצאנו סתירה בדבר. מצד אחד, המשנה ברורה בסימן שיח ס"ק מה, בדין של בישול אחרי אפיה, אומר:

אלא אם רוצה ליתן פת ימתין עד שלא יהיה היד סולדת במרק או שלכל הפחות ישאב בכף מן הקדרה כדי שתהיה הקערה כלי שלישי.

(משנה ברורה סימן שיח ס"ק מה)

מדובר בדין 'בישול אחר אפיה', המשנה ברורה אומר שאל תשים לחם בתוך כלי שני, אלא תעביר באמצעות מצקת, וממילא הצלחת תהיה כלי שלישי. אל תשים לחם בשבת ישר בתוך כלי שני, אתה תעביר למצקת, דרך מצקת, ואז יש לך סיר שהוא כלי ראשון, המצקת היא כלי שני, הצלחת היא כלי שלישי. זה משנה ברורה אחד.

נפקא מינה למשל, אדם רוצה להכניס מצה לתוך צלחת מרק, קרוטונים לצלחת מרק, שקדי מרק. אמנם היום קרוטונים ושקדי מרק מטוגנים בשמן עמוק, בגלל הדבר הזה, כדי לחסוך את השאלה של 'בישול אחר אפיה', אז כל הקרוטונים בעולם עושים אותם בשמן עמוק, כי אז זה כמו בישול. אולי גם בגלל הטעם. תראו, הכל בסוף זה בשביל עם ישראל, אבל אולי יש להם בסוף עוד סיבות.

אומר המשנה ברורה בס"ק פז:

אם שואב בכלי ריקן מתוך כלי ראשון י"א דדינו ככלי ראשון, ובפרט אם משהה הכלי ריקן בתוכו עד שמעלה רתיחה ודאי מקרי כ"ד.

(משנה ברורה סימן שיח ס"ק פז)

המשנה ברורה אומר שיש להיזהר שלא לשים דבר לא מבושל בתוך מצקת, כי יש לה דין כלי ראשון, ובוודאי אם שווה בתוך סיר. כלומר, המשנה ברורה אומר 'אתה תיזהר, בתוך מצקת אל תשים דבר לא מבושל, אולי זה נקרא שאתה שם בכלי ראשון'. כלומר, לפי המשנה ברורה פה יוצא שסיר שווה כלי ראשון, ומצקת

שווה כלי ראשון. אז יש לנו סתירה בדברי המשנה ברורה. האם מצקת היא כלי ראשון או כלי שני.

ד. תירוצי הש"כ והמנחת יצחק על הסתירה

ויש לנו שני תירוצים מעניינים בדברי האחרונים, שיש להן השלכות מעשיות. תירוץ אחד, של השמירת שבת כהלכתה, הוא אומר שבאמת יש ספק בעניין מצקת במשנה ברורה, והמשנה ברורה אומר שכאשר מדובר על 'בישול אחר אפיה', כיוון שבישול אחר אפיה זה חומרא שהיא מחלוקת, אז בזה הוא הקל. במקרה השני הוא דיבר על דבר לא מבושל, כיוון שהוא דיבר על דבר לא מבושל, בזה הוא מחמיר. והשמירת שבת כהלכתה דן בזה בפרק א הערה קפ, ושם באמת בפרק א סעיף נט הוא פוסק להלכה שאם יש לך צלחת מרק שהעברת אליה עלי ידי מצקת, אתה לא יכול לשים שם דבר לא מבושל, אבל אתה יכול לשים שם דבר האפוי, אתה יכול לשים שם קרוטונים, שקדי מרק, לחם, גם אם זה לא מטוגן בשמן עמוק. אתה יכול לשים שם דבר אפוי. כך פוסק השמירת שבת כהלכתה.

העברת לצלחת, עכשיו השאלה אם הצלחת זה כלי שני או כלי שלישי, ולכן הוא אומר 'דבר לא מבושל אל תשים', כי יש לנו ספק אם זה כלי שני או כלי שלישי. זה לפי הרמ"א, או לפי מי שלא הולך כמו הרב עובדיה, לא כולם הסכימו אותו, הרב עובדיה חושב שדבר אפוי אפשר לשים אפילו בכלי ראשון, הרב עובדיה חושב שאין בישול אחרי אפיה בכלל, מחלוקת, אנחנו נדבר על זה עוד בעז"ה. כלי שני לא מבושל, אבל ראינו שכלי שני אשכנזים חוששים ולא שמים שום דבר בכלי שני חוץ ממים שמן ותבלין. אז הוא אומר, אתה יכול לשים בצלחת מרק לחם, אבל אתה לא יכול לשים בצל. תירוץ אחר, מאוד יפה, כותב בשו"ת מנחת יצחק חלק ה סימן קקז, אני השבוע נתתי שיעור בבית הדין במנצ'סטר, ששם אב

בית הדין היה לפני איזה שנים ה'מנחת יצחק'. המנחת יצחק שהיה אב בית דין של העדה החרדית אחרי זה, הרב יצחק יעקב וייס, היה אב בית דין של בד"צ מנצ'סטר. אז בדיוק עכשיו, כשנתתי שם שיעור, בדיוק לפני יומיים, אז הראו לי שם תמונה על הקיר, מנחת יצחק, הוא היה אב בית הדין.

מה אומר המנחת יצחק? הוא אומר שבאמת יש מחלוקת, יש ספק לגבי מצקת, לא ברור אם מצקת זה כלי ראשון או כלי שני. ואז הוא אומר דבר מאוד מעניין, כשיש לנו ספק, ספק דאורייתא לחומרא ספק דרבנן לקולא, נכון? הוא אומר אוקי, בוא נראה אם זה ספק דאורייתא אודרבנן, במקרה הראשון מה הספק שלנו? לגבי איזה כלי אנחנו מסתפקים? לא לגבי המצקת, אלא לגבי הצלחת. אנחנו לא רצינו לשים במצקת, אנחנו רוצים לשים בצלחת. הוא אומר, יש לנו ספק אם הצלחת זה כלי שני או שלישי. כלי שני אפשר להגיד שזה דרבנן, זה חומרא, יש כאלה שהתירו בכלל כלי שני, כי הגמרא אומרת שיכלי שני אינו מבושל, אז כשאתה רוצה לשים בצלחת אז זה ספק דרבנן, כי זה ספק אם זה כלי שני או כלי שלישי, ספק דרבנן לקולא; כשהמשנה ברורה החמיר, איפה רצית לשים? בתוך המצקת, הספק היה אם המצקת זה כלי ראשון או כלי שני, איזה ספק זה? זה ספק דאורייתא, צריך להחמיר.

ולפי ההסבר הזה של המנחת יצחק, בתוך צלחת מרק יהיה אפשר לשים כל דבר, כי לגבי הצלחת אנחנו פוסקים שזה דרבנן. הרב פיינשטיין, שמירת שבת כהלכתה מביא אותו בפרק א סוף הערה קל, הוא אומר שאפשר לערות ממצקת על דבר מבושל קר, כי יש ספק אם יש בישול אחר בישול בלח, עוד נדבר על זה, אז כשיש ספקות אפשר להקל. זאת אומרת, מצקת אצלנו זה ספק, ואז אפשר להקל בכל מיני ספקות, לערות על דבר קר מבושל, בישול אחר אפיה, או אולי אפילו בכלל צלחת מרק, כי אז זה ספק אם זה כלי שני או כלי שלישי, ויש מקום להקל בדבר.

הנושא שלא דיברנו עליו בכלל זה הנושא של גוש, אבל בעזרת ה', אפשר לראות את ההשלמה בספר שלי, והנושא הבא שאנחנו נדבר עליו.. נשלח מקורות, אני צריך להיות בטוח מה הנושא הבא לפני שאני אומר לכם. בעזרת ה'.